

Romaner af mange slags

Om indeksering, klassifikation og formidling af skønlitteratur

Af Hans Jørn Nielsen

En artikel i **The Library Association Record**, januar 1997 (1), omhandler et nyt initiativ fra British Library. Det drejer sig om indeksering af skønlitteratur. Fra januar 1997 beriges BNB's skønlitterære poster med emneordsstrenger hentet fra Library of Congress Subject Headings. Ud over disse 'stoflige' emneordsstrenger tildeler BNB emneord for genre og form, idet man anvender American Library Association's Guidelines on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, etc. (GSAFD)(omfatter også film)(2). 'Subject Access' betyder, at de enkelte dokumenter beriges med emneord, sådan at den enkelte bruger har mulighed for at gennemføre en emnesøgning inden for en afgrænset type af dokumenter. Som bekendt er en sådan indgang via emneord især mulig inden for faglitteraturen, mens det har vist sig langt vanskeligere at etablere en lige så systematisk og omfattende emneordstildeling i forbindelse med skønlitterært materiale. De omtalte Guidelines fra American Library Association er et forsøg på at råde bod herpå. I øvrigt er en arbejdsgruppe i gang med den næste revision af retningslinjerne, der opererer med fire former for subject access:

- Tilgang via emneord (headings) for form/genre (form/genre access)
- Tilgang via emneord for (fiktive) personer (character access)

- Tilgang via emneord for sted, miljø (setting access)
- Tilgang via emneord for tema, motiv, handling m.v. (topical access)

De sidste tre emnegrupper går dog også under fællesbetegnelsen 'Topic', og man anvender her som oftest LC's bekendte præ-koordinerede emneordsstrenger. Artiklen nævner flere illustrative eksempler. Her ét:

The Way through the Woods, by Colin Dexter

Genre Detective and mystery stories

Topic Morse, Inspector (Fictitious character) - Fiction

Topic Police - England - Oxford - Fiction

Topic Oxford (England) - Fiction

Her har man valgt *ikke* at bruge "topical access" i form af emneord for *indholdsmæssige* elementer (tema, motiv, handling, emne). Sandsynligvis fordi genrebetegnelsen her i sig selv giver den nødvendige information om romanens karakter. Kriminalromaner, science fiction, spionromaner, westerns og andre populærlitterære genrer er så forholdsvist velafgrænsede som typer, at genrebetegnelsen straks rejser en række læserforventninger. Og i forhold til en søgning vil man som oftest være tilfreds med ovenstående emneord uden nærmere angivelse af tema eller motiv.

Der er ikke noget *principielt* nyt i BNB's nye praksis, men den peger på, at subject access til skønlitteratur udtrykker et stabilt og vedholdende behov, som katalogiserings- og klassifikationssystemer verden over forsøger at bringe en løsning på. Dansk Biblioteks Center, DBC har som bekendt gennem flere år tildelt romaner særlige skønlitterære emneord for genre, emne, tid og sted samt en indholdsbeskrivende note. I perioden 1982-1990 (da DBC hed Bibliotekscentralen) inddaterede man deskriptorer for 'genre', idet man dog på højest forvirrende vis betegnede både stoflige emnebetegnelser og egentlige skønlitterære genrer som 'genrer'. Indholdsbeskrivende noter har man tildelt siden begyndelsen af 1981. Fra 1990, uge 22, ændres praksis en smule, idet man nu inddaterer, hvad man kalder 'skønlitterære emneord', der omfatter litterære genrer, konkrete (stoflige) emneord, lokaliteter, tider samt emneord vedrørende sociale, psykologiske og biologiske forhold (hvad vi i det følgende skal kalde tematiske forhold).

Hverken DBC eller BL har imidlertid fundet den helt tilfredsstillende løsning på det at repræsentere en skønlitterær type, og det hænger bl.a. sammen med genre/form problematikken. Dette at repræsentere forhold vedrørende form og genre er forbundet med vanskeligheder. Vanskelighederne er dog til at overvinde, når vi taler om romaner, der tydeligt er skrevet inden for de faste populærlitterære genrer (krimier, thrillers, romantik, krigsromaner m.fl.) samt inden for forholdsvis faste højliterære romantyper (dannelsesroman, brevroman, biografisk roman m.fl.). Men som artiklen fra **The Library Association Record** nævner: Mange - måske de fleste - skønlitterære værker passer ikke rigtigt ind i nogen genrekategori. Løsningen kan her være den enkle, at man undgår deskriptorer i genre/formfeltet. Den løsning vælger BNB. Det skal dog nævnes, at GSAFD forsigtigt har bestræbt sig på at tilføje kategorier for genre/form som går ud over de helt gængse genrer. F.eks. medtager man nyttige specialiteter som parabler, dystopier, sort humor, allegorier, didaktisk fiktion, episk poesi, fantastisk litteratur, melodrama, pikaresk litteratur, romantiske spændingsromaner m.fl. På trods heraf

vil en betragtelig del af skønlitteraturen unddrage sig anvendelse af retningslinjernes kategorier vedrørende genre/form.

Vi står med andre ord over for et virkeligt problem, hvis vi fastholder, at det er utilfredsstillende, at måske størstedelen af litteraturen ikke kan tildeles emneord inden for genre/form. Jeg vil tilslutte mig den holdning, der kommer til udtryk i en artikel fra 1990 af Patrick Wilson og Nick Robinson (3). Heri slår de til lyd for et princip, som de kalder "The Rule of Topic and Kind". Hermed mener de, at en repræsentation af bogens emne og indhold altid bør følges af en repræsentation af, hvilken *slags* bog der er tale om. En pointe er allerede her, at en bog kan tilhøre flere forskellige genrer eller 'slags', og at dette må fremgå af repræsentationssystemet (f.eks. det aktuelle klassifikationssystem). Wilson og Robinson tager udgangspunkt i skønlitteraturen, men hovederindet i artiklen er i øvrigt, at denne "rule of topic and kind" bør gælde for alle typer af litteratur, idet der i forbindelse med alle typer af dokumenter udvikles formkonventioner, der implicerer bestemte funktioner, særlige kommunikationsbetingelser, særlige temaer, stilkomponenter etc. Princippet gælder altså både den ingeniørvidenskabelige afhandling om betonkonstruktioner og kriminalromanen.

Hvorfor er dette nu vigtigt i forhold til formidling og genfindning af litteratur? Det er det fordi - som forfatterne udtrykker det: "One never really wants just *any* kind of book on a topic" (4). Bestemmelsen af, hvilken *slags* roman der er tale om, må naturligvis tage afsæt både i indholdsaspekter og formaspekter. I det følgende vil jeg argumentere for, at begge aspekttyper er væsentlige ved indeksering af skønlitteratur. Desværre har næsten alle klassifikations- og indekseringssystemer i praksis en ensidig forkærlighed for indholdsaspektet. I *teorien* er lidt flere enige om vigtigheden af begge aspekter. Der har gennem de seneste år været en stigende indsigt i nødvendigheden af multifacetterede systemer. Netop i den sammenhæng er det vigtigt med en systematisk forståelse af karakteren af alle facetter og aspekter i det skønlitterære domæne.

Hvad handler romanerne om?

Hvilken 'slags' litteratur er da en roman? Det skal vi se på i det følgende. Først: Hvad refererer romanens indhold til? Og hvordan repræsenterer man romanens indhold? - Den unge danske forfatter, Christina Englund, publicerede romanen *Itu* i 1994. DBC har i BASIS beriget romanen med emneord samt tildelt den en note. Emneordene er: Identitet, unge, storbyen. Notens lyder: "Lindas unge liv er fyldt med en søgen. Hun kan ikke huske sin barndom og er bange for tæt kontakt med andre. Hun kompenserer ved at søge tilflugt i kælderens".

I analysen af en romans indhold kan man bevæge sig på to niveauer: man kan omtale de helt konkrete, stoflige forhold i romanen: handling, personer, tid og sted; eller man kan på et mere abstrakt niveau prøve at sammenfatte det essentielle indhold i romanen. Det første niveau vil jeg kalde det stoflige niveau, og det andet niveau vil jeg kalde det tematiske niveau. Jeg vil senere komme ind på et tredje niveau, der sammenfatter tekstens litteraturhistoriske, idéhistoriske og kulturhistoriske relationer. Sara Shatford (1986) er i relation til billedindeksering inde på en tilsvarende niveaudeling i analysen. Inspireret af Erwin Panofsky anvender hun om de tre niveauer begreberne præ-ikonografisk, ikonografisk, og ikonologisk (5)

Emneordene 'unge' og 'storbyen' er placeret på det første, stoflige niveau, mens emneordet 'identitet' indikerer en *eksistentiel tematik* (andet niveau), som bekræftes af noten: "en søgen". Desuden angiver noten en *psykologisk tematik*: hukommelsesproblemer, angst, compensation. I forhold til den rent stoflige bestemmelse af det konkrete indhold bevæger repræsentationen af romanen sig altså op på et højere abstraktionsniveau ved at omfatte en *tematisk* problematik. Efter min mening er dette nødvendigt, hvis man vil beskrive en roman nogenlunde adækvat. Emneordlisten indeholder ikke nogen skelnen mellem de rent stoflige emneord og emneord, der angiver en tematisk sammenfatning, men et hurtigt blik på emneordenes abstraktionsni-

veau afslører straks, at en sådan skelnen faktisk er mulig, og DBC-indeksørerne skelner da også i praksis mellem emneord, der angiver det konkrete, d.v.s. stoflige, og emneord, der angiver sociale, psykologiske og biologiske forhold, d.v.s. det tematiske.

Der har især tidligere - tilbage i 80'erne - været en tendens til, at både de stoflige og de tematiske emneord overvejende belyste sociale og socialpsykologiske forhold og problemer i romanerne. Det kan man ikke bebrejde indeksererne. Det viser blot, at også indekseringen og klassifikationen af skønlitteratur er underkastet de skiftende syn på skønlitteraturen. Det var dengang også litteraturpædagogikken i hele undervisningssystemet betragtede skønlitteraturen som tekster, der belyste et emne eller en problemstilling, ligesom faglitteraturen. Litteraturpædagogikken var påvirket af den realistiske bølge i litteraturen, som brød frem i 70'erne og som omkring 1980 allerede kom i konflikt med en ny generation af mere æstetisk bevidste, nymodernistiske forfattere. Formidlingen af skønlitteraturen i biblioteksvæsenet var stærkt påvirket af den realistiske bølge, sikkert især fordi den repræsenterede en demokratisering af litteraturen, som kunne mærkes i lånerskarernes store interesse for realistisk bekendelseslitteratur, kvindelitteratur m.v. Det var også på det tidspunkt Annelise Mark Pejtersens lånerundersøgelser hævdede, at lånerne ønskede litteratur *om* et emne (6). Alle litteraturformidlende institutioner var enige om, at skønlitteraturen handlede om emner. Romaner læste man for at få noget at vide om verden. Det var tiden, hvor skolernes temalæsning i Dansk var fremherskende. Man læste en blanding af skønlitterære og faglitterære tekster *om* narko, alkohol, sex, mobning, kriminalitet o.s.v. I biblioteksvæsenets formidling af skønlitteratur fulgte man tendensen. Indeksøren plukkede emner ud af romanen uden at vurdere deres relation til romanens centrale tematik eller helhed.

Sådan er det delvist stadigvæk, men der findes slemme eksempler fra ældre udgaver af **Romankataloget** og ældre indekseringer i BASIS. Min ynd-

lingsaversion er emneordene for Tom Kristensens mesterværk fra 1930, romanen **Hærværk**. Emneordene er: alkoholisme og mandeskildringer, hvilket reducerer et hovedværk i dansk litteratur til en debatbog om mænds alkoholvaner. Alkoholismen i **Hærværk** er kun et tegn eller symbol for en identitetskrisen for individet og for en hel kultur. Romanen bevæger sig på et psykologisk og filosofisk niveau med henvisninger til Nietzsche o.l., langt fra den debatrealisme, som emneordene antyder. Og i øvrigt også langt fra den selvbiografiske skildring som noten antyder (Noten lyder: "Selvbiografisk skildring fra journalistkredse i mellemkrigs-tidens Danmark").

Litteraturvidenskaben er meget bevidst om en skelnen mellem det stoflige og det tematiske. Traditionel litteraturanalyse skelner således undertiden mellem motiv og tema, hvor motivet omfatter konkrete situationer, personer, handlingsgange, som fremstår af en rent beskrivende karakteristikk, mens temabegrebet anvendes om den mere abstrakt sammenfattende karakteristikk af den problematik, som teksten indeholder. Eller man skelner mellem parafrase og narratologisk struktur, hvor parafrasen er en ren genfortællende beskrivelse af handlingsgange, mens den narratologiske struktur angiver mere overordnede fortælle-mønstre i teksten. Jeg vil senere komme ind på lignende eksempler på litteraturanalsens skelnen mellem det stofligt, konkrete og det abstrakt sammenfattende. Her er det i første omgang tilstrækkeligt at gøre opmærksom på, at den konkrete indekseringspraksis faktisk arbejder med de to niveauer, samt at det tematiske niveau afspejler en bestemt måde at læse romanen på. Det sidste har fået nogle teoretikere til at holde sig langt væk fra det tematiske niveau.

Identifikation af data og/eller litteraturfortolkning

Emneord og noter anvender altså undertiden sammenfattende begreber, der angiver temaer til forskel fra rent beskrivende motivangivelser eller parafraser. Man bevæger sig dermed ind i en hermeneutisk, fortolkende læsning af romanen. Dette vil

nogle klassifikationsteoretikere gerne undgå. Således advarer Clare Beghtol (1994) mod at angive tema, ligesom hun kritiserer Annelise Mark Pejtersen for at ville angive "author's intention" i Boghusets repræsentationssystem: "...empirical methods for identifying intentionality and thematic components in fiction do not seem to have been studied" (7). Men en så puristisk empirisme er misforstået i denne sammenhæng. De sanselige og kognitive processer, som er impliceret i tilegnelsen af en roman kan ikke betragtes som parallelle til dem, der gør sig gældende ved iagttagelsen af den virkelige verden. Ud fra et misforstået objektivitetsideal vil Beghtol omhyggeligt isolere identifikationen af "data" i fiktionsdokumenterne for ikke at blande dem sammen med fortolkningen af dokumenterne. I denne bestræbelse går Beghtol så vidt, at hun ikke alene forkaster et tematisk sammenfattende niveau men alle forestillinger om 'aboutness' i relation til skønlitteratur.

Beghtol arbejder med fire typer af data i fiktionsdokumenter. Med reference til W.F. Brewer og H. Ruthrof, der er inde på lignende tanker, opsummerer hun de fire data-typer som:

- Personer, inklusiv fortæller
- Begivenheder, handling
- Rum
- Tid

Hvad der ligger ud over disse data-typer, bør ifølge Beghtol undgås i et klassifikationssystem. Man ser, at Beghtol vil begrænse klassifikationen og indekseringen af skønlitteratur til at omfatte det, som jeg i det foregående betegnede som det rent stoflige niveau, altså det niveau, som rent beskrivende angiver motiv, stofligt emne og parafrase, og dertil yderligere lægger den begrænsning på, at heller ikke på dette stoflige niveau må der arbejdes med nogen form for 'aboutness'. Dette gælder i hvert fald hovedkonklusionen i Beghtols hovedværk fra 1994. Nedenfor vil jeg komme ind på, at Beghtol nogle steder i bogen faktisk åbner op for en mere kompleks forståelse af fiktionens særart, dog uden konsekvenser for klassifikationssystemet.

I en artikel fra 1995 (*Domain Analysis, Literary Warrant, and Consensus: The Case of Fiction Studies*) arbejder Beghtol også med tematiske og formmæssige aspekter af skønlitteraturen, men kun indirekte, idet hun her undersøger muligheden for emnebaseret tilgang til videnskabelig litteratur om skønlitteratur. Via en undersøgelse af deskriptor-felter i **MLA Bibliography online** opdager hun, at videnskabelige undersøgelser af skønlitteratur ofte må repræsenteres med emneord vedrørende bl.a. genre, litterær teknik og litterære temaer. Men mig bekendt har Beghtol ikke draget nogle konsekvenser med henblik på repræsentationen af selve skønlitteraturen. Her må vi altså igen regne med, at klassifikationen af skønlitteratur må begrænse sig til de nævnte fire data-typer.

Ifølge Beghtol vil det altså allerede være forkert, når DBC-indekseringen af Englands roman forsøger at antyde nogle tematiske sammenhænge i romanen (de nævnte psykologiske og eksistentielle problematikker). Men spørgsmålet er, om der overhovedet kan siges noget meningsfuldt om skønlitteraturen ved denne indsnævring. At DBC-indekseringen ubesværet og måske ubevidst bevæger sig op på et tematisk sammenfattende, abstrakt niveau, antyder måske tværtimod, at det simpelthen føles naturligt. At det ganske enkelt er måden, hvorpå vi omtaler skønlitteratur. Andre der har arbejdet med forbedret tilgang til skønlitteratur har da også påpeget nødvendigheden af at operere med disse forskellige niveauer.

Susan Hayes (1992) betoner, at fiktion skal ses på lige fod med faglitteratur som kilde til information og viden, men også at der er afgørende forskel på skønlitteratur og faglitteratur. Man kan ikke overføre 'aboutness'-begrebet fra faglitteratur til skønlitteratur på grund af "the difficulty of deciding what a work of fiction is about" (8) Hun drager dog en anden konsekvens af denne vanskelighed end Beghtol, der forkaster alle betydningsniveauer, som ligger ud over et meget snævert denotativt niveau. Hayes drager i stedet den konsekvens, at 'subject access' til skønlitteraturen må inddrage alle de betydningsniveauer, som er karakteristisk

for domænet. Skønlitterære værker gør mere modstand mod kategoriseringer end faglitteraturen "because they can exist on several different levels at once: the literal, the symbolic, and the thematic" (9).

Susan Hayes illustrerer med et eksempel: Romanen **Howards End** af E. M. Forster. På det 'bogstavelige' niveau (eller vi kunne sige det 'stoflige niveau') er romanen om en kvinde, Ruth Wilcox, som testamenterer sit hus ("Howards End") til en bekendt i stedet for til sin mand og sine børn. Romanen handler altså om et ændret testamente og om retmæssige og uretmæssige arvinger. Hayes påpeger nu, at romanen også eksisterer på et andet niveau og citerer her den engelske litteraturkritiker Lionel Trillings bog om Forster (10) for at karakterisere dette niveau: "The story moves by symbols and not only its characters but also an elm, a marriage, a symphony, and a scholar's library stand for things beyond themselves", og huset "Howards End" bliver et symbol på England. Til karakteristik af et tredje - tematisk - niveau citerer Hayes også Trilling: "Howards End is a novel about England's fate ... It asks the question, 'Who shall inherit England?'" (11). Susan Hayes bruger eksemplet til at illustrere, hvordan denotative og konnotative elementer fungerer simultant i et skønlitterært værk. De denotative elementer har at gøre med det niveau i betydningen, der betegner det stoflige, det facts-betonede, mens de konnotative elementer har at gøre med det niveau i betydningen, der betegner det tematiske, som er mere abstrakt, og som ikke betegner faktuelle "data". Det konnotative, tematiske niveau udtrykker sig desuden ofte indirekte gennem æstetiske, stilistiske virkemidler som billedsprog, symboler eller synsvinkler. Hayes:

"Clearly, subject access to novels such as **Howards End** and **The Scarlet Letter**, in which meaning is most tellingly expressed through connotative elements, would be incomplete without thematic access points" (12)

Når Hayes nævner **The Scarlet Letter** af Nathaniel Hawthorne skyldes det en henvisning til Ambrose

Ransley (1987), der har lavet en omfattende undersøgelse af problemer, der opstår i udarbejdelsen af et "back-of-the-book" indeks til romaner med speciel reference til **The Scarlet Letter**. Ransleys dobbeltartikel fik Metcalfe Medaillon prisen i 1985 og er en af de mest interessante og dybdeberende artikler, hvad angår forholdet mellem indekseringsproblemer og det skønlitterære domæne. Ransleys intention er at undersøge indekseringsproblemer ved romaner, som er "overwhelmingly connotative and only marginally denotative" (13). En sådan roman er **The Scarlet Letter**. "It is a richly symbolic and abstract novel concerned with the workings of the human mind and heart rather than with story and action for their own sake" (14).

Ransleys indeksering forudsætter en decideret litterær analyse. Han indekserer således omhyggeligt symbolet 'jern' i alle dets former med beskrivelser af de særlige lokale konnotationer de pågældende tekststeder. Generelt symboliserer jernet "Puritan intolerance and naked force" (15) Ransleys indeksering er naturligvis speciel ved at være orienteret mod det enkelte værk og ved at ville være et udbygget bag-i-bogen-indeks, der primært henvender sig til den, der beskæftiger sig med litteraturkritik med værket. Hans intention: "a novel index and the work of the literary critic may well be complementary" og: "a novel index can be, in itself, a rudimentary form of criticism providing runs of images and tabulations of references to symbols which will suggest certain interpretations of the creative language of the text." (16).

Beghtol og Ransley repræsenterer to diametralt forskellige holdninger til klassifikations- og indekseringsproblemer vedrørende skønlitteratur. Min vurdering er, at Beghtol (1994) overser centrale forhold ved det skønlitterære domæne, mens Ransley ved at lade sig inspirere af litteraturkritikken og litteraturvidenskaben i sin indekseringspraksis drager nogle rigtige konsekvenser i forhold til skønlitteraturen som domæne. Til vurderingen hører naturligvis, at Beghtol vil udarbejde et alment klassifikationsskema, mens Ransley vil udarbejde et bag-i-bogen-indeks, rettet til litteraturstuderende og -for-

skere. Dette tager dog ikke brodden af det væsentlige i den kritik, der kan rettes mod Beghtols system. Indimellem disse yderpunkter ligger Susan Hayes, der vil inddrage de betydningsniveauer, der er specifikke for domænet, herunder det tematiske. Man kunne her også nævne Annelise Mark Pejtersen og Boghuset, der især vil betone en 'aboutness' på det stoflige, denotative niveau, idet Mark Pejtersens udgangspunkt i modsætning til de andre her nævnte primært er en forestilling om *bruger*-behovet. Senere i artiklen vil Mark Pejtersens system blive yderligere kommenteret, men det kan allerede nævnes, at Boghusprojektet langsomt har udviklet sig frem mod en stadig større inddragelse af de skønlitterære dokumenters domænespecifikke karakter.

Skønlitterære tekster som sproglige og æstetiske produkter

Både Hayes (1992) og Ransley (1987) behandler noget centralt vedrørende skønlitteraturen som domæne. Foreløbig har vi set, at dette centrale har at gøre med, at det litterære værk både eksisterer på et denotativt og på et konnotativt niveau. Yderligere at det konnotative niveau kan siges at indeholde flere aspekter, som har at gøre med symbolske, tematiske og kulturelle betydningslag. Selvom vi på det denotative betydningsniveau muligvis kan identificere en række indholdsmæssige 'data' såsom handling, personer, tid og sted, så ligger det litterære værks centrale betydningslag samt dets oplevelsespotentialer ofte i andre forhold ved værket. Det litterære værk og dets tilegnelse eksisterer på dette konnotative niveau i langt højere grad end andre sproglige dokumenter.

Dette kan også ses i relation til det litterære værks referenceforhold. For en umiddelbar betragtning ser det ud som om, det skulle være let at opnå enighed om, hvad værket refererer til på et denotativt niveau. Det er jo derfor Beghtol vælger dette niveaus elementer som afsæt for sin klassifikation i stedet for tematiske sammenfatninger, symbolforhold o.l. Men i nogle interessante betragtninger må Beghtol indrømme, at det ikke er så let at parallel-

lisere fysiske data med den lingvistiske repræsentation af disse data. Den lingvistiske præsentation af personer, begivenheder, rum og tid besidder altid en vis ubestemthed ('vagueness'). Helt galt bliver det for Beghtol, når litteraturen bryder den fysiske verdens love: når Virginia Woolfs roman **Orlando** springer i både tid og køn!; når vi ikke i Henry James' **Skruen strammes** ved, om der er spøgelser eller ej; eller når der optræder sjældne fantasivæsenner som orker o.l. Beghtol kan ikke få sådanne forhold til at passe ind i et klassifikationssystem, enten fordi der ikke kan skabes nogen entydighed med hensyn til 'personer, begivenheder, tid og rum', eller fordi brugerne ikke aner, hvad de skal forbinde med begreberne. Beghtol når her frem til en erkendelse af, at litterære værker er væsentligt anderledes end andre sproglige dokumenter:

"...we are dealing with documents that are not about conventionally nameable subjects; in which most data are imaginary; in which some data are realistically impossible in whole or in part; and in which some data may in addition be vague, non-existent and/or intentionally ambiguous" (17)

Selvom karakteristikken primært er møntet med baggrund i fantastisk, eventyrlig, ikke-realistisk litteratur, rammer den noget centralt ved skønlitteraturen som helhed. Den danske litteraturteoretiker, Morten Nøjgaard, gør i sin bog **Det litterære værk** fra 1993 opmærksom på, at der i mange digteriske tekster simpelthen ikke er noget 'denotatum' (jf. ovenfor om det denotative niveau). Hvad Ransley hævder om **The Scarlet Letter**, gælder måske for alle skønlitterære værker. Nøjgaard om det digteriske værk: "Dets indholdsside består af rene forestillinger (de fremstillede genstande), hvis eksistens vi ikke har mulighed for at verificere" (18). Paradokset er ifølge Nøjgaard, at værket alligevel refererer til min faktiske livssituation her og nu. Det skønlitterære værks referenceforhold er væsentligt anderledes end andre teksters. Ganske vist findes der dokumentariske romaner, hvis henvisningsfunktion til verden 'udenfor' er tydelig. Men selv i sådanne tilfælde vil romanens univers være i besiddelse af en flertydighed, der gør mange

læsninger mulig, og det er en flertydighed, som bunder i den litterære teksts natur. For litterære tekster gælder ifølge Nøjgaard, at de lader "ordets konnotationsmening træde i stedet for dets denotationsmening" (19).

Den franske litteraturteoretiker Roland Barthes hævder i den sammenhæng, at denotation i en skønlitterær tekst slet ikke betegner den 'primære' betydning, som lingvisterne mener. Konnotation i en skønlitterær tekst er følgelig heller ikke nogen 'sekundær' betydning. Den skønlitterære tekst '*lader som om*' den betegner en sandhed, en simpel, bogstavelig, denotativ betydning, men det er bare én af de mange konnotative betydninger, hævder Barthes. På den måde er skønlitteratur slet ikke kommunikation, men snarere 'mod-kommunikation'. Barthes går så vidt som til at kalde skønlitterære tekster for en 'kakografi', et ordspil der sammensætter kakofoni med -grafi (hvad der har at gøre med skrift) (20).

Hvad enten man kan følge Barthes eller står af et trin før, så synes der altså at gøre sig det gældende med skønlitterære tekster, at de for det første ikke refererer klart til noget objektivt sagforhold eller objektive genstande i verden uden for teksten. For det andet må man være opmærksom på, at de 'opfundne' data (personer, begivenheder, genstande, udfoldet i et fiktivt rum og en fiktiv tid) kun udgør ét betydningslag og måske ikke engang det væsentlige. *I sig selv* er de af mindre betydning. Deres betydning opstår først, når de i sammenhæng - under læsningen - giver anledning til realiseringen af en række konnotative betydningslag, som i paradoksal forstand refererer til læserens eget univers. Skønlitteraturens betydnings-pluralitet muliggør dette.

Denne problematik har ført den poststrukturalistiske og semiologiske litteraturteori til at interessere sig langt mere for læserens rolle som central i betydningsdannelsen. Hvor strukturalismen var ret sikre på en videnskabelig blotlæggelse af tekstens centrale, iboende betydningsstrukturer, dér ser poststrukturalisterne og den semiologiske littera-

turteori betydningsdannelsen som noget, der til stadighed må finde sted i et samspil mellem tekstkoder og læserkoder, ikke arbitrært men netop bestemt af de to typer af koder. Den klareste teoretiker omkring dette samspil er Umberto Eco, som i øvrigt ikke skal behandles her. Titlerne på nogle af hans bøger viser klart den poststrukturalistiske problematik: **The Role of The Reader** eller **The Limits of Interpretation**.

I læsningen investeres der mange forskelligartede realisationer, forskellige fra læser til læser. Vi har både at gøre med det som receptionsteorien kalder værkernes "ubestemthedssteder" (21) og med det forhold, at læserne subjektivt har forskellige grader af følelsesinvestering, forskellige identifikationssteder o.l. Når skønlitteraturen kan fungere i forhold til mange typer af læsere og i forhold til læsergrupper spredt over flere hundrede år, så er det jo ikke fordi skønlitteraturen besidder objektive informations-data om verden 'derude', men fordi det litterære univers som oftest er netop så alment og åbent, at mange identifikationer og betydningsafkodninger er mulige.

Hvis vi har en forestilling om, at den moderne litteraturteori kan hjælpe os på vej til at forstå, hvad en roman egentlig indeholder af information, så må vi altså samtidig erkende, at svaret på spørgsmålet er blevet stadigt mere komplekst. En dybtgående forståelse af forholdet må gå omkring en erkendelse af, at skønlitterære dokumenter er *sproglige* fænomener, og at de derudover er en særlig slags sproglige dokumenter, nemlig sprogligt-*æstetiske* produkter.

Iagttagelsen af en roman er en semiotisk proces. Man iagttager ikke fysiske "data" men sproglige tegn, der ikke bare henviser til en referent, men som får sin betydning gennem andre tegn, såvel i romanens lukkede system som i det sproglige system som sådan (og bredere: i det kulturelle tegnsystem). Til den semiotiske proces hører også, at disse andre tegns betydning heller ikke er ganske fast. Det at producere sproglig betydning er jo afhængig af de mange muligheder for tegnreferen-

cer og konnotationer, som ligger i selve sprogets natur. Dette kan synes meget vidtløftigt, men er ikke desto mindre af stor betydning, når vi skal forstå de videnskabsteoretiske forudsætninger for klassifikation i bred forstand af sproglige dokumenter.

Hertil kommer, at indeksering som semiotisk proces gør sig afhængig af et meget snævert sprogligt register: emneordlisten eller tesaurusen. Når DBC giver Englands roman emneordene identitet, storby, ungdom, så er det ikke kun et resultat af en afkodning af Englands roman. Bortset fra at der sandsynligvis er tale om en karakteristik af romanen på baggrund af bagsideteksten o.l., så er repræsentationen via emneord afhængig af det begrænsede udbud af emneord. Det skaber på den ene side en automatisk forgrovning af dokumentanalysen. På den anden side er denne forgrovning jo hele intentionen med en emneordliste: man skal muliggøre en overskuelig genfindingsproces.

Men heri ligger også et problem. Nemlig når vi inddrager de ovenfor beskrevne teorier om skønlitterære teksters særart: det særlige forhold mellem denotativt og konnotativt niveau, betydnings-pluraliteten, de særlige problemer hvad angår tekstens reference til en ydre verden, læserens rolle m.v. Når denne mangetydighed støder sammen med klassifikationens og indekseringens nødvendige forgrovning, så har vi et problem, der synes uløseligt. Intet er jo vundet ved blot at smække flere emneord eller klassemærker på. Derved vil genfindning og identifikation af dokumentet blive unødigt kompleks.

Der synes altså at ligge en uløselig indre modsigelse i forholdet mellem klassifikationens og indekseringens intention vedrørende søgnings- og genfindingsmuligheder på den ene side og skønlitteraturens natur på den anden! Vi lader den stå på skærmen lidt.

Det forholder sig en smule anderledes, når vi inddrager indekseringens funktion ved en relevansbedømmelse. Her er det kun en fordel, at beskrivel-

sen af dokumentet via emneord og note er så detaljeret og nuanceret som mulig. I enkelte tilfælde vil den detaljerede og omfattende indeksering dog også være nyttig i forbindelse med genfindning af skønlitterære dokumenter: nemlig i relation til den professionelle, litteraturvidenskabelige dokument-søgning. Mig bekendt har ingen forsøgt at opbygge en skønlitterær database med en sådan funktion, og jeg vil i øvrigt lade denne problematik ligge.

Den almindelige bruger af skønlitteratur finder som bekendt ofte sin litteratur ved forskellige typer af browsing, på bibliotekets hylder eller de tilgængelige databaser. Den stadigt større fortrolighed med elektroniske søgesystemer - bl.a. gennem udbredelsen af internet - vil sikkert de kommende år gøre den elektroniske browsing mere almindelig. Og her er indekseringens funktion i forbindelse med relevansbedømmelse central. Dette taler for en større grad af indekseringsdybde, specielt i forbindelse med skønlitteratur, hvor så mange aspekter er relevante. Dårligst i den forbindelse er de indekseringssystemer, hvor vægten lægges på 'objektive data' som personer, tid, sted. Man kan også udtrykke det på en anden måde: Tildelingen af de stofflige emneord giver ikke mange forestillinger om, hvilke læsnings- og oplevelsespotentialer værket besidder. Det bliver straks bedre, hvis vi tildeler emneord og noter på det tematiske niveau. I tilfældet Englands roman giver emne- og notebegreberne 'identitet', 'søgen', 'bange', 'søge tilflugt' som sagt allerede nogle læserforventninger om en roman, der tumler nogle eksistentielle og psykologiske temaer. Læserne får nogle forventninger om, hvilken *slags* roman, der er tale om.

Men det er endnu ikke tilstrækkeligt. I det følgende vil vi bevæge os fra romanernes indholdsmæssige plan til den formmæssige problematik: Det er vigtigt at være opmærksom på, *hvordan* romanerne fortæller deres indhold.

Hvordan fortæller romanerne deres indhold?

Som det er nu, kan Englands roman være svær at skelne fra andre romaner med emneordene 'storby-

en', 'ungdom' og 'identitet'. F.eks. har Tine Brylds roman **Nora** fra 1995 samme emneord. Hvis man i søgningen afgrænser sig til emneordene 'storbyen' og 'unge', får man yderligere Tine Brylds roman **Pigeliv** (1982), og afgrænser man sig til 'unge' og 'identitet', får man yderligere Brylds roman **Talk-show** (1990). Ser man som *helhed* på disse romaners repræsentation i DBC-BASIS, er der flere faktorer, der indicerer, at der er tale om ungdomsromaner. F.eks. følgende forhold ved romanen **Nora**: Først og fremmest angivelsen af brugergruppe i danmarkfelt 559: "Fra 14 år", men også noten: "Nora er 18 år og optaget af vennerne i København. Da hun forelsker sig i Jannik fra Nordjylland, må hendes forældre røbe noget, der ellers var næsten glemt". Her angives et typisk ungdomsbog-univers med ordene 'vennerne', 'forelsker sig' og 'forældre', hvilket samtidig giver forventninger om en bestemt fortællemåde og stil, nemlig en ukompliceret realisme. Den realistiske ungdomsbog har et formelpræg, der er en parallel til genrelitteraturens formler: krimierne, thrillers, de melodramatiske kærlighedsromaner o.s.v.

Vi nærmer os nu problemets kerne: Der er næsten intet ved repræsentationen af Englands roman, der peger i retning af, hvilken slags roman, der her er tale om. Lad os forestille os en 16-19-årig låner, der gerne vil have hjælp til at finde romaner om unge i storbyen og deres problemer med at finde sig selv eller lignende. Efter en søgning på 'unge', 'storbyen' og evt. 'identitet' vil den kompetente bibliotekar naturligvis informere sig om brugerens læseforventninger og derefter vide, om det er Tine Brylds **Nora** eller Christina Englands **Itu**, der skal anbefales. På den anden side er Christina Englund ikke (endnu) særlig kendt. Ved en relevansbedømmelse vælger bibliotekaren måske at lade sig vejlede af romanens beskrivelse i DBC-BASIS. Hun ser naturligvis, at **Itu** ikke er nogen decideret ungdomsbog, idet der ikke er angivet noget i felt 559, men mange romaner egnet for 16-19-årige - herunder også bøger af Tine Bryld - har ikke noget felt 559, bl.a. fordi de også egner sig for ældre aldersgrupper. Da emneordene og noten vedrørende stof, emne og tema godt kunne pege i retning af vores

låners behov, vælger bibliotekaren måske at anbefale romanen til låneren.

Dette udløser naturligvis ikke nogen katastrofe. Der er tale om en god og lodig roman, men hvis låneren er gået efter Tine Bryld genren, vil hun føle sig godt og grundigt snydt. Udover at være en god og lodig roman er *Itu* nemlig en stærkt eksperimenterende roman i den modernistiske tradition. Anmelderen Henrik Wivel: "Ikke i konventionel forstand en roman, men en punkt-roman, som den kendes fra den norske forfatter Paal-Helge Haugen og herhjemme fra Christina Hesselholt. Små sluttede hændelsesforløb og vedvarende cirkler i tanken, som tilsammen skaber en menneskeskæbne." (22)

May Schack udtrykker det samme, men med negativt fortegn: "Romanens univers er utroligt stillestående og gentagende, og man skal være meget indstillet på en læserrolle som psykologisk detektiv for at orke at stykke et billede af Linda sammen". (23)

Allerede typografien peger i retning af det ukonventionelle for en roman: Mange af siderne er præget af store hvide flader med kun få sætninger. Opsætningen minder mere om lyrik end om en roman. Den brudte typografi svarer til den fragmentariske fortælling. Alt fortælles ganske vist gennem den unge Lindas synsvinkel, et velkendt træk fra realismen, men det fortælles virkelighedsstatus er højst uklar. Er det en beretning om noget, der 'virkelig' er hændt? (naturligvis inden for fiktionens rammer). Eller er det Lindas til tider psykotiske fantasier? Eller er det hele en bizar beretning fra Lindas fyldige notesbøger? Surrealistiske og stærkt symbolistiske passager blandes med hverdagsagtige scener. Vi må mere slutte os til begivenhederne end få dem direkte fortalt, og hvad vi efterhånden slutter os til, er en fortælling om en ung kvinde, hvis identitet går i opløsning. Det er i den forstand en klassisk modernistisk beretning om et uvirkeligt og fremmedgjort univers, hvor individet kun opnår en pseudoeksistens. F. eks. bliver Linda synlig for andre som fotografier i fotografkærestens udstilling. Kærlighedsløsheden ender i

destruktivitet, idet Linda myrder (eller fantaserer om at myrde) kæresten på grusomste vis, og romanen forlader Linda som en reduceret og døende eksistens på en madras i kælderen, en næsten Samuel Beckett-agtig person. Desuden er romanen gennemsyret af det modernistiske aspekt, der kaldes meta-digtning: Den handler om det at skrive, om sin egen tilblivelse, repræsenteret ved Lindas bestandige skriverier i notesbogen, hendes forsøg på at blive en forfatter, der skriver en roman.

Som det er fremgået, er *ingen* af disse særtræk ved romanen repræsenteret i DBC-BASIS. Det må straks pointeres, at man ikke ud fra dette eksempel kan drage nogle slutninger med hensyn til indekseringspraksis på DBC generelt. Jeg har ikke foretaget nogen systematisk gennemgang af denne indekseringspraksis og bruger kun eksemplet som illustration af en almen problematik. Man siger dog ikke for meget, hvis man hævder, at forhold vedrørende skønlitteraturens form, stil og fortællemåde ikke har nogen fremtrædende plads i emneindekseringen. Men jeg skal vende tilbage til, at man også kan finde gode eksempler, hvor de nævnte forhold faktisk inddrages i indekseringen af skønlitteratur. Primært i forbindelse med noten.

Ud fra et formidlingsaspekt kan det selvfølgelig diskuteres, i hvor høj grad man skal betone disse aspekter. På en måde indeholder romanen *Itu* jo nogle af de samme indholdselementer som Tine Brylds romaner: den unge pige som har vanskeligt ved at skabe kontakt, unges ensomheds- og identitetsproblemer, den manglende kærlighed fra forældrene. Kvikke og gode læsere blandt unge vil uden tvivl finde identificeringsmuligheder både hos Bryld og Englund, og mange bibliotekarer vil uden tvivl se det som deres opgave netop at 'lokke' læsere til at læse mere krævende litteratur. På den måde kunne man se det som positivt, at klassificeringen betoner det fælles indholdsmæssige, men underbeholder de æstetiske forskelle. Søgninger via emneords- og notefelt vil derved give en række romaner med fælles interesse- og identificeringspunkter i relation til emne, handling og tema. Nogle vil da f.eks. være letlæste, realistiske ungdomsromaner,

andre vil være modernistiske romaneksperimenter. Hvis den gængse ungdomsromanlæser skulle få de sidste med hjem, vil det endda, ud fra en opdragelsesinteresse, kunne betragtes som en gevinst. Systemet har givet hende en mulighed for at blive konfronteret med en mere avanceret roman, ifølge en lang tradition i biblioteksvæsenet selve formålet med litteraturformidlingen.

Som bekendt strider denne tradition dagligt mod en anden lige så lang tradition i biblioteksvæsenet: tesen om den rette bog til den rette låner. Dette lægger op til, at alle formidlingssystemer giver saglig og fyldig information om materialerne, så lånerne selv eller den vejledende bibliotekar sættes i stand til at relevansbedømme materialerne. I det nævnte eksempel ville det indebære en fyldigere dokumentinformation vedrørende litteraturtypen.

Den fyldigere dokumentinformation er imidlertid også ønskelig af en anden årsag. Det er hensigtsmæssigt, at søgning og genfinding af skønlitteratur kan tage afsæt i andre brugerønsker end ønsker vedrørende emne og handlingsaspekter eller vedrørende de mere populærlitterære typer og genrer. Indeksører af skønlitteratur bør være mere opmærksomme på andre litterære traditioner. Når Henrik Wivel i sin anmeldelse skriver om 'punktromanen', så bør det overvejes, om en sådan betegnelse skal indlemmes i emneordsindekset. Tilsvarende burde det i dag være muligt at søge på begrebet 'minimalisme' som betegnelse på en skrivestil, der præger flere moderne danske forfatters romaner, bl.a. Merete Pryds Helle og Solvej Balle.

Listen over skønlitterære emneord i DBC-BASIS indeholder kun meget få betegnelser for form, type, fortællemåde o.l. Uden at være ekspert på området er det mit indtryk, at musikindeksering har meget fyldigere information og søgemuligheder via emneord. I forbindelse med musik kan man f.eks. søge på 'minimalisme'. Til musikindekseringens fordel tæller naturligvis, at musikvidenskaben i det hele taget har et mere udbygget, konsekvent og præcist begrebsapparat, hvad angår musikkens stilarter, genrer og perioder. Men en mindre udbyg-

ning af dette område af skønlitteratur-indekseringen burde være mulig. Man kunne forestille sig, at DBC foretog revideringer af deres indekseringer efter et par måneders forløb, således at romananmeldelser blev anvendt til inspiration for mere præcise beskrivelser og emneord. Større anvendelse af ukontrollerede emneord er her en oplagt mulighed. Tilsvarende kunne en større anvendelse af litteraturvidenskabelige håndbøger være en mulighed.

Vender vi imidlertid blikket fra emneordslisten til noten, er det lettere at finde gode eksempler på, at der er taget hensyn til *hvordan*-facetten. Englund-eksemplet var uheldigt, men andre eksempler hentet fra samme generation af kvindelige, nymodernistiske prosaforfattere falder mere heldigt ud. Merete Pryds Helles roman fra 1996, **Men Jorden står til evig tid**, har fået tildelt emneordene kærlighed og parforhold, der sammen med den lidt patetiske titel (å la **Og bag dem synger skovene**) kunne pege i retning af, at romanen kunne placeres i den glørværdige række af melodramatiske kærligheds- og familieromaner. Selvom en af anmelderne er inde på, at romanen faktisk "balancerer mellem melodrama og hyperrealisme" (24), så antyder begrebet 'hyperrealisme' jo, at det er en anden type roman. Noten i DBC-BASIS anvender begrebet 'surrealisme' og giver dermed den nødvendige antydning af, at romanen er i den ikke-realistiske, modernistiske tradition, og at beretningen blander fantasi og virkelighed. Noten lyder: "Suggestiv og delvis surrealistisk skildring af en ung piges møde med kærlighed, jalousi og hævn i et kompliceret parforhold".

Man kan altid diskutere, hvor dyb indekseringen skal være. I dette tilfælde forekommer den mig at være tilstrækkelig i en relevansbedømmelse, men det er klart, at en tydeliggørelse af romanens og forfatterskabets karakter er mulig. I anmeldelserne skrives der bl.a. om 'minimalisme' (25) og 'postmoderne, encyklopædisk fortællekunst' (26). Med det sidste menes den fortællestil, der kendes også hos Solvej Balle og Peter Høeg, hvor encyklopædiens videnskabelige stil blandes med andre stilarter.

Der er tale om en både præcis og original betegnelse, opfundet til lejligheden af Skyum-Nielsen, og den kan naturligvis ikke uden videre ophøjes til emneord, men begrebet 'minimalisme' er efterhånden blevet etikette for den type af litteratur og for den gruppe af forfattere. Endelig burde det være oplyst, at romanen er en selvstændig fortsættelse af romanen **Vandpest**.

Noten til Pryds Helles novellesamling **Imod en anden ro** fra 1990 har ligeledes antydninger af fortællestilen: "Noveller, som i sproglig og genremæssigt eksperimenterende form fortæller dystre historier fra det underbevidste". Igen lidt upræcist, men tilstrækkeligt i en relevansbedømmelse.

Facetter og litteraturoplevelse

Lad os vende tilbage til Wilson og Robinsons 'rule of topic and kind'. 'Topic' har at gøre med *hvad*-facetten af dokumentet, 'kind' med *hvordan*-facetten. Indeksering af ikke-skønlitterære dokumenter har optaget mest plads, såvel i teorien som i praksis. Her har man normalt arbejdet med fire facetter: *hvem*, *hvad*, *hvor* og *hvornår*. Overført til skønlitteraturen er de blevet forbundet med de ovenfor omtalte fire "dataelementer":

- Hvem → spalter sig i 1) forfatteren 2) opdigtede personer
- Hvad → det opdigtede handlingsforløb
- Hvor → fiktionens lokaliteter, sted (der jo ofte kan identificeres med et geografisk stednavn)
- Hvornår → fiktionens tid (som oftest muligt at angive med 'realtidens' tidsangivelser)

Hvordan-facetten er sjældent udbygget, hverken i indeksering af fag- eller af skønlitteratur. I forbindelse med skønlitteraturen kan det virke besynderligt, da dens afgørende brug afhænger af noget ganske andet end information om hvem, hvad, hvor og hvornår. Fiktionens verden tilbyder under læseprocessens begrænsede tidsrum en orden og struktur for læserens følelser og oplevelse af tilværelsen. Der er ikke tale om nogen permanent orden og

struktur, for som læsere springer vi lystigt fra fiktion til fiktion med vidt forskellige syn på tilværelsen. Vi identificerer os gladeligt med både det komiske og det tragiske, både med det misantropiske livssyn og det livsglade, optimistiske, uden af den grund at blive skizofrene. Fiktionen tilbyder en række modeller af verden, som vi kan prøve af, og der synes at være tale om en fundamental måde at orientere sig i verden på. Det er nemlig ikke kun fiktionens fortællinger, der indgår i denne proces. Også de fortællende strukturer vi giver vores eget liv i virkeligheden indgår i den. Det gælder dagdrømme, fantasier, tankemæssige rekonstruktioner af begivenhedsforløb eller livsafsnit: alle er de formet som fortællinger (27). De digteriske fiktioner er i den sammenhæng æstetiske forsøg på at give en opdigtet 'model-verden' en narrativ og meningsfuld orden. Og det gælder hvad enten vi taler om den banale **Harlequin**-roman eller om **Processen** af Kafka.

Det er fremgået af undersøgelser, at brugere af skønlitteratur i deres forespørgsler til bibliotekarere efterlyser bøger om det ene eller det andet emne. Annelise Mark Pejtersens ikonbaserede database, Boghuset, er bygget op på denne forudsætning, der bl.a. fremgik af Mark Pejtersens egne undersøgelser i 1970'erne. En nyere undersøgelse - Merete Høeberg Nielsen og Tina Zoega (1997) - peger imidlertid på, at lånerne kun sjældent kommer på biblioteket efter skønlitteratur om et emne. I slutbrugerundersøgelsen udtalte 21% af respondenterne, at de kom efter tilfældige litterære værker, og: "Det hyppige valg af græsning som metode til fremfindning af skønlitterære værker signalerer ligeledes, at lånerne ikke har et klart bevidst emneafgrænset informationsbehov, hvad angår skønlitteraturen" (28).

Undersøgelsen viser også, at lånerne i høj grad er interesserede i, *hvordan* en roman er skrevet:

"Slutbrugerundersøgelsen viste, at mange lånere lægger vægt på, hvordan et værk er skrevet (...). Lånernes verbale beskrivelser af de 4 aspekter "måden den er skrevet på", "sprogbrug", "fortælle-

forhold" og "komposition" viser dog, at lånerne sjældent udtrykker aspekterne præcist."(29)

Høeberg Nielsen og Zoega drager den konklusion, at man bør indeksere aspekterne i generelle termer, men også, at man bør tildele dem stor vægt. Det hedder at "...aspektet "måden den er skrevet på" er det af samtlige aspekter, der vægtes oftest af lånerne. Sammen med de 3 øvrige aspekter viser dette, hvor vigtigt de stilistiske virkemidler er for lånerne. Disse aspekter skal derfor tillægges stor betydning, hvis en funktion som "bøger der ligner" findes i systemet".(30)

Det er ikke overraskende, at respondenterne lægger vægt på skrive- og fortællemåde, for de kognitive og emotionelle processer, der er forbundet med at læse romaner, må formodes at være dybt afhængige af den måde fortællingerne er fortalt på. Spørgsmålet om fortællingers struktur, forløb, fortællestil m.v. er ikke akademiske spidsfindigheder, men helt centrale for læseoplevelsen. Et eksempel: en fortælling kan være bygget op som en slags gådefuldt puslespil. Vi får præsenteret stumper af et begivenhedsforløb, men stumperne synes ikke at passe sammen, og vi bliver mere og mere mystificerede. Lige når vi tror vi har løsningen, dukker nye informationer op, som bryder vores forestilling. Kriminalromaner er ofte bygget således op, hvor vi sammen med detektiven eller politiet forsøger at løse gåden om en forbrydelse. Det er selve denne struktur og den dermed forbundne læseoplevelse, der efterspørges. Men når løsningen udebliver, når stumperne ikke vil passe sammen, når vi bliver stående med en fragmenteret og splintret verden, så står vi måske over for en modernistisk roman. I sin anmeldelse af Christina Englands roman *Itu* sammenligner Hans Andersen romanen med "et puslespil, hvor vigtige brikker er blevet borte"(31).

En opprioritering af *hvordan* - facetten bør naturligvis ikke føre til en forkastelse af *hvad* - facetten. Læserne efterspørger og læser naturligvis romaner om kærlighed, incest, familieproblemer, narkotika, 'gamle dage' o.s.v. *Aboutness*-begrebet gælder derfor til dels også for romaner (men man kan allerede

sætte spørgsmålstegn ved, om det har nogen gyldighed for digte). Dog må man samtidig være opmærksom på, at der i disse efterspørgsler vedrørende romaners *emner* meget vel kan ligge en skjult forventning om en bestemt *slags* eller *type* roman. Bag ønsket om at læse om unge i storbyen kan samtidig ligge en forventning om en realistisk problemroman. Bag ønsket om at læse om gamle dage, kan samtidig ligge ønsket om at læse en realistisk slægts- og familieroman. I andre tilfælde efterspørger lånerne selv direkte betemte typer: krimier, fantasy-romaner, spændingsromaner m.v.

Vanskeligheden i at repræsentere *hvordan* - facetten er især tydelig ved litterære værker, som ikke er skrevet inden for en klar og afgrænset genre. Både DBC-BASIS og Boghuset har et udvalg af genrer og typer i deres repræsentationssystem, men det drejer sig netop om de velafgrænsede genrer og typer, altså: krimier, science fiction, spænding, gysere, slægts- og familieromaner, historiske romaner m. fl. På engelske og amerikanske biblioteker - hvor det også er mere udbredt at hyldeopstille efter et sådant genresystem - taler man herudover om 'general fiction' eller 'standard novels'. Selvom vi i dansk sammenhæng ikke har en tilsvarende betegnelse, arbejder vi i praksis med den samme skelnen. De romaner, der ikke kan bestemmes som værende skrevet i en bestemt genretadition, kalder vi bare 'romaner' og opstiller dem altid alfabetisk, bl.a. ud fra den sikkert rigtige antagelse, at det er forfatternavnet der er interessant.

Romaner inden for genresystemet vil vi ofte kunne kalde 'populærlitteratur', et begreb som jeg her vil regne som en neutral betegnelse. I ophedede debatter stilles populærlitteraturen ofte i modsætning til 'lødige' litteratur eller 'kvalitetslitteratur'. Det vil imidlertid være forkert at blande den type kvalitetsdiskussion ind i spørgsmålet om klassifikation og indeksering. Derudover vil der naturligvis være alle kvalitetsniveauer inden for det som på engelsk altså kaldes 'general fiction'. Pretentive 'kunstneriske' romaner kan sagtens være af dårligere litterær kvalitet end gode kriminalromaner. I forbindelse med romaner uden for genreformlerne eller

uden for fast afgrænsede typer vil jeg altså ikke tale om lødig litteratur eller kvalitetslitteratur. Men det er vanskeligt at finde et begreb der svarer til 'general fiction'. 'Almene romaner' eller 'almindelige romaner' giver begge uheldige konnotationer og kan i hvert fald ikke anvendes som emneord.

Fællesbetegnelsen er måske heller ikke så vigtig som repræsentationen af de aspekter ved romanerne som gør dem sknelige fra andre, hvor det er oppurtunt (jf. eksemplet med Englands og Brylds romaner). Nedenfor er opstillet en checkliste over disse aspekter, der bør indarbejdes i ethvert klassifikations- og indekseringssystem, enten i emneord eller i notens udformning:

- Genre, subgenre, litterær type (Er der tale om en specifik genre eller subgenre: krimi, historisk roman, dannelsesroman o.l.? Eller er der tale om at romanen er inspireret af en genre eller type: Det nittende århundredes gotiske roman, den franske 'nouveau roman' o.l.?)
- Narrativ struktur, plot (f.eks.: Er det en simpel, lineær, kronologisk struktur? Eller er det en kompleks struktur, mere ordnet efter tema end efter kronologi? Er der tale om collage eller fragment mere end om episk beretning?)
- Fortæller, fortællemåde (Hvorledes fortælles romanen? Hvem er fortæller? Er der flere fortællere? Første- eller tredjepersons-fortæller? Autoritativ eller impliceret fortæller?)
- Synsvinkel (Fortælles der fra en bestemt synsvinkel? Eller skiftes der mellem flere synsvinkler?)
- Stil og modus (Er der tale om en specifik litterær stil: naturalistisk, impressionistisk, surrealistisk o.l.? Eller er romanen inspireret af en bestemt stil? Eller er der tale om andre karakteristiske stiltræk: f.eks. anvendelse af slang, skift mellem stilniveauer, intertekstuelle stilreferencer o.l.? Er der tale om en karakteristisk modus: f.eks. didaktisk, ironisk, komisk o.l.?)
- Den opdigtede verdens funktion (Er der tale om en dokumentarisk lighedsbestræbelse? Eller er der tale om, at den opdigtede tid, rum, miljø m.m. skal fungere allegorisk eller symbolsk? Er

der tale om romantisk ironi eller metadigtning? Eller er der tale om et stærkt genrebestemt univers: western-miljø, krimi-miljø o.l.? Eller er den opdigtede verden afspejling af en bevidsthed?)

- Billedsprog, symboler, ledemotiver (Er billedsproget dominerende? Hvilke gennemgående symboler? Hvilke ledemotiver: Don Juan motivet, dobbeltgængermotivet m.v.).

Alle disse aspekter har at gøre med den måde en roman er fortalt på eller med den måde, hvorpå begivenheder, handling og tema møder læseren under læseprocessen. For at anvende et begreb fra den russiske formalisme: aspekterne har at gøre med romanens *sjuzet*. De russiske formalister i begyndelsen af århundredet var forløbere for den litteraturvidenskabelige strukturalisme og skelnede mellem en romans *fabula* og dens *sjuzet*. *Fabula* er romanens begivenheder og handlinger, som de vil udtrykkes i et referat, men det er jo langt fra altid den måde de fremtræder på for læseren under læsningen. Man kunne kalde denne fremtrædelse for romanens diskurs, idet man kunne henvise til det tilsvarende begrebs-modsætningspar på engelsk: *story / discourse* og på fransk: *histoire / discourse*.

Hermed skulle være indkredset, hvad man kan forstå ved romanens *hvordan* - facet. Med listen som udgangspunkt kan *hvordan* - facetten i Englands roman karakteriseres som følger, idet jeg dog ikke her har taget hensyn til emneords- eller indekseringsstrukturer:

- Genre, subgenre, litterær type: Roman; eksperimenterende; modernistisk roman; punkt-roman; meta-digtning.
- Narrativ struktur, plot: Fragmenteret præsentation af begivenhedsrække, iblandet hovedpersonens drømme og tanker over få måneder; løs kronologisk struktur; stream-of-consciousness.
- Fortæller, fortællemåde: Tredjepersons-fortæller med personal teknik.
- Synsvinkel: Hovedpersonens synsvinkel.
- Stil og modus: Glidende overgange mellem

hverdagssprog, lyriske passager, surrealistiske beskrivelser, psykotisk sprogbrug.

- Den opdigtede verdens funktion: De genkendelige, realistiske elementer indgår i et stærkt stiliseret, minimalistisk univers; modernistisk meta-digtning.
- Billedsprog, symboler, ledemotiver: Symbolmættet tekst. Ledende symboler på identitet: ansigter, masker. Ledende symboler på isolasjon: hud, klaustrofobiske rum. Ledende symboler på død og identitetsopløsning: blod, hav.
- Layout: fragmenteret og lyrisk layout; teksten ordnet som digte med mange tomme flader på siderne.

Nogle af disse beskrivelser vil kunne indgå i en egentlig emneordliste. Som man ser, tenderer beskrivelsen imidlertid sine steder allerede noten, og man kunne forestille sig *hvordan* - facetten opbygget som en hel note, gerne med en formaliseret struktur, der svarer til f.eks. Boghusets indholdsbeskrivende note (32), eller simpelthen bygget op som ovenstående efter en checkliste. Det skal dog understreges, at der mangler meget, før ovenstående checkliste er operationaliserbar i et formaliseret indekseringssystem. Faste formularer vil være at foretrække, men det er endnu uklart, hvordan sådanne formularer ser ud med hensyn til f.eks. 'narrative strukturer'.

Det må samtidig være klart, at ikke alle romaner behøver en så uddybet beskrivelse af *hvordan* - facetten som ovenstående. Romaner skrevet inden for genreformler i bred forstand eller inden for den populære mainstream realisme vil kun behøve nogle få emneord vedrørende genre og stil. Selv Englands roman vil i praksis kunne klare sig med mindre end i ovenstående demonstrations-eksempel. Det vigtigste er, at repræsentationen formidler, hvilken slags roman der er tale om, både med hensyn til indhold og fortælleform, "topic and kind". Romaner med samme indhold men forskellig form appellerer til forskellige læsegrupper og - ikke mindst - til forskellige læseoplevelser. På den anden side: jo mere vi bevæger os bort fra et enkelt klassifikationsskema med tildeling af få emneord,

jo mere komplicerer vi genfindingsmuligheden. Jo mere forfinet og udbygget og 'noteagtig' indekseringen bliver, jo mindre vil indekseringen fungere i litteratursøgnings- og genfindingsøjemed, og jo mere vil den fungere som 'yderligere oplysning' samt som baggrund for relevansbedømmelse i forbindelse med det konkrete dokument.

Litteraturhistorisk information

Klassifikation og indeksering af skønlitteratur forbindes sjældent med ønsket om at berige dokument-repræsentationen med litteraturhistorisk information. Det skal også straks indrømmes, at der vel er mange blandt et folkebiblioteks lånere, der ikke har interesse i en sådan information i forbindelse med litteratursøgning og -genfindning. Men databaser på institut- og forskningsbiblioteker, som omfatter skønlitterære samlinger ville oplagt have en interesse i en sådan berigning, og lad os ikke med det samme helt afskrive den almindelige litteraturinteresserede låner. På et folkebibliotek findes litteraturlæsere på flere niveauer, heriblandt nogle, som afgjort vil have glæde af, at dokumenterne forsynes med litteraturhistorisk information: skoleelever fra de ældre klasser, studerende, aftenskolekursister samt den litterært interesserede låner, som gerne vil "følge med" i de litterære strømninger.

Et behov på dette område styrkes i øvrigt yderligere af, at den litterære 'kanon' ikke længere er selvfølgelig. Hvor enhver 'dannet' læser og låner før i tiden kendte de centrale forfatternavne, og den rent alfabetiske tilgang derfor ikke var så problematisk, så er det ikke tilfældet i dag. Den litterære kanon er under opløsning, og antallet af forfattere stadigt stigende. Det gælder nationalt og internationalt. Judith A. Ranta (1991): "Students and scholars can no longer expect to know the canon the way previous generations could".

I mangel af empirisk materiale tillader jeg mig at konstruere nogle eksempler på forespørgsler eller lånerønsker: »Hvilke bøger har biblioteket skrevet af danske digtere i 1980'erne?"; "Jane Austen var god. Kan jeg finde andre viktorianske romaner?";

”Danske romaner i den minimalistiske tradition fra 1990’erne?”; ”Kriminallitteratur fra mellemkrigstiden?”; ”Ekspressionistisk lyrik fra 1920’erne?”. Ved at integrere *hvordan* - facetten i indekserings-systemet vil flere aspekter i forespørgslerne allerede være repræsenteret: ”minimalistiske”, ”ekspressionistisk”, ”lyrik”, ”kriminallitteratur”. Men mig bekendt giver ingen systemer mulighed for systematisk søgning på produktionstidspunktet for det litterært-æstetiske produkt eller på forfattergrupper, forfattergenerationer eller ’skoler’ inden for litteraturen. Trykår er en dårlig søgemulighed i denne forbindelse, da der ikke skelnes mellem originaludgivelser og genudgivelser. Oplysninger om førsteangangsudgivelse gives kun i forbindelse med senere udgaver. Løsningen kunne være en konsekvent angivelse af det litteraturhistorisk korrekte produktionsår eller en angivelse af grovere litteraturhistoriske perioder: tiår eller gængse betegnelser som ’mellemkrigstiden’. Man kunne forestille sig en checkliste med følgende punkter, idet der igen ikke er taget hensyn til nogen konsekvent indekseringsstruktur:

- Litterær periode (kombineret med geografisk aspekt): Specifikt: anerkendte perioder som Romantikken, Oplysningstiden, Victoriatiden (England). Generisk: 20. Århundrede (anvendt i LC om fiktion), tiårs-perioder (1990-99)(vel at mærke ikke i forbindelse med hvilken periode bogen handler om, men som udtryk for det tiår, hvor værket er produceret)
- Litterær bevægelse / skole / gruppe / generation: Specifikt: Ekspressionismen (som bevægelse i en specifik periode omkring 1. Verdenskrig; ikke at forveksle med stilbetegnelsen ’ekspressionistisk’ under *hvordan* - facetten), De franske absurdiste, De vrede unge mænd (England), danske tressermodernister.
- Litterær indflydelse: Under indflydelse af / påvirket af / intertekstuel reference til: Den gotiske roman, socialistisk realisme i 1930’erne.

Det er klart, at der er et praktisk problem ved indeksering af emneord for litteraturhistorisk peri-

ode og produktionstidspunkt. Ofte vil man nemlig anvende samme termer i forbindelse med angivelse af fiktionens handlingstidspunkt (som emneord eller i noten). En søgning via emneord vil alt andet lige ikke skelne. Problemet vil dog kunne løses ved at lægge de forskellige typer af emneord ind i forskellige, adskilte felter og ved at udarbejde en brugergrænseflade via et spørgeformat, sådan at det klart markeres, hvornår forespørgslen og informationen drejer sig om romanens handlingstidspunkt, og hvornår de drejer sig om litteraturhistorisk periode og produktionstidspunkt.

Det er klart, at det litteraturhistoriske aspekt udtrykker et mindre påtrængende indekseringsbehov end *hvordan* - facetten. Da det først kommer til sin ret ved en omfattende retrospektiv omdatering, er det yderligere urealistisk at forbinde det med nationalbibliografiske databaser. Men i forbindelse med lokale, samlingsbaserede databaser vil det være en overkommelig mulighed. F.eks vil samlingerne af nationale skønlitteraturer på Aalborg Universitetsbibliotek eller på litteraturvidenskabelige institutbiblioteker være oplagte lokaliteter. Roman-databasen Boghuset har i øvrigt indarbejdet dele af dette aspekt i sin indeksering under aspektet ”forfatterintention”.

Historisk udvikling

Skønlitteraturen har med hensyn til klassifikation og tilgængelighed altid været et problembarn på bibliotekerne. Som oftest har man givet op over for det subjektive og uhåndterlige element, som præger fiktionslitteraturen. Et skønlitterært værk kan karakteriseres og læses på så mange forskellige måder og dækker så mange aspekter, at en entydig klassifikation synes umulig. De normale genfindingskriterier har indskrænket sig til at være titel, forfatternavn, nationalitet og evt. periode (i LC århundrede). Som Gregg Sapp (1986) har udtrykt det: ”librarians do not so much *classify* as *organize* it”.

Hyldearrangementer har været udbredt i organisationen af skønlitteraturen. Her har man anvendt de

let identificerbare typer og genrer som udgangspunkt: krimi, science fiction, historiske romaner m.v. Det har været mere udbygget i engelske og amerikanske biblioteker end i danske, hvor alle biblioteker dog har deres hylder med krimier og digte. Amerikanske bibliotekers forkærlighed for genreklassifikation fører jævnligt til forsøg på forbedringer af brugertilgangen via forbedret genreklassifikation, genremærkning af bøger og hyldearrangementer (33).

I tidens løb har man dog forsøgt sig med nogle egentlige klassifikationsskemaer for skønlitteratur. Frank Haigh (34) udarbejdede i 1933 et forslag der byggede på Dewey Decimal systemet. Både romanernes emne og genre blev anvendt som udgangspunkt for en klassifikation inden for Dewey systemet, der jo er udarbejdet primært til ikke-skønlitterært materiale. Resultatet var ofte bizart. Spøgeseshistorier blev placeret under 'metafysik'. Jegfortællinger blev placeret under 'biografi'. L.A. Burgess tog i 1936 et andet udgangspunkt. Han ville udarbejde et klassifikationsskema, der gik ud fra det skønlitterære materiales særtræk, og han valgte i lighed med de senere hyldearrangementer og genreklassifikationer den litterære genre eller type som udgangspunkt. Han arbejdede med ti hovedklasser:

0. General

1. Novel of mood
2. Novel of character
3. Love stories and erotic romances
4. Sociological and occupational novels
5. Local and historical fiction
6. Adventures stories
7. Stories of crime, detection, etc.
8. Tales of fantasy and scientific romances
9. Utopias and propagandist stories

Hver af disse klasser blev underinddelt. F.eks. kunne man under 'Adventures stories' finde kategorier for 'den pikareske roman', 'opdagelsesrejser, skattejagt etc.', 'søromaner', 'westerns', 'fantastiske eventyrromaner' m.fl. Gregg Sapp (1986) vurderer systemet som svagt på grund af "the vagueness of

many categories". Selv synes jeg man kan rose Burgess for at tage udgangspunkt i det skønlitterære domæne, og hans forsøg ligger da også i forlængelse af den type-tænkning som mange lånere foretrækker.

Svagheden ved begge systemer er dog, at der er tale om éndimensionale skemaer, der placerer hver bog ét sted og kun ét sted i samlingen, og som kun vil tildele én klassifikationskategori. I betragtning af skønlitterære værkers flertydighed, åbenhed, genreblandinger og de talrige afkodnings- og læsemuligheder forekommer det særligt uheldigt.

R.S. Walker tog i 1958 et stort skridt fremad. Han synes noget undervurderet i eftertiden, sikkert fordi hans klassemærke- og notationssystem kan forekomme omstændeligt. Walkers system blev aldrig nogen praktisk succes, men hans artikel *Problem Child* indeholder trods alt mange fornuftige overvejelser. Bl.a. er han velgørende ironisk over for datidens bekymring over at forbedre tilgangen til skønlitteratur. Den gængse formynderiske mening var den, at ordnede og arrangerede man litteraturen efter genrer og typer, så ville lånerne jo få lettere ved at finde den dårlige litteratur, og mange ville så nøjes med at læse kærlighedsromaner, westerns o.l. Walker påpegede, at denne problemstilling var irrelevant for klassifikationen. I øvrigt slår han ned på svaghederne ved tidligere forsøg: "most of these schemes ignore any proper analysis of the structure of the novel, or its formal characteristics" (35). Som jeg har argumenteret for ovenfor, er det en kritik der stadig er relevant. Det er også bemærkelsesværdigt, at Walker kritiserer forsøgene på genreklassifikation og -opstilling, fordi de kun vælger betegnelser for den mest formelprægede litteratur: "Thus, the elementary groupings to be seen in some libraries, and obviously derived from publishers' classification, such as Thrillers, Romances, etc., do little more than emphasise that "stigma of triviality" which the general consensus lays on such works"(36). Meningen er ikke til at tage fejl af: Genreklassifikationen springer over, hvor gærdet er lavest. En adækvat klassifikation ville tage hensyn til *alle* romaners struktur og formelle særtræk.

Walker har sympati for forsøgene på ud fra generelle klassifikationsskemaer at danne et "subject index to Fiction content". 'Subject access' på det indholdsmæssige (stoflige og tematiske) område vil dække et behov. Ligeledes omtaler han med sympati Burgess' system. Men det gælder for alle, at de ikke tager højde for de mange aspekter, der ligger i et skønlitterært værk. Walker taler for nødvendigheden af en multifacetteret tilgang til problemet ("multi-facet approach"). Nedenstående citat demonstrerer såvel Walkers definition på skønlitteratur som hans forståelse af de samlede facetter eller aspekter, der bør dækkes i en klassifikation:

"If we consider Fiction to be that species of literature concerned with the narration in prose of imaginary events, and the portraiture of imaginary characters, it follows that any analysis of Fiction must be concerned with these three aspects or facets, (a) the author, (b) the narrative, and (c) the subject, or the events and characters described. The author aspect will comprehend not only the personality of the writer, but these influences of language or literary tradition which colour and shape his work. The narrative covers the literary form of the work (short stories, epistolary novels, etc.) the prose style (including dialects), and of course the plot. The subject aspect, the theme or type of work, the setting of events described, and the characters." (37)

Som man ser dækker Walker virkelig både *hvad*-facetten og *hvordan*-facetten. Han har ovenikøbet litteraturhistoriske aspekter med (litterære traditioners indflydelse på værket). Da der er tale om et egentligt klassifikationssystem, der skal resultere i notationer, bliver kategorilisten for hver enkelt facet dog stærkt begrænset, og allerede ved notationen af fortællemanér, form og plot forsvinder den gode intention i praksis, idet Walker alligevel ikke tillægger plot- og stilbegreber nogen betydning i forbindelse med biblioteksarrangementer (dog vil det have betydning for "the student of literary method"). Da der er tale om et multi-facetteret system

bliver notationerne trods begrænsningerne temmelig omfattende og meget lidt brugervenlige! En roman af Kate Thompson, **Mandevilla** (1958) ser i Walkers notation således ud: BR.1C.5RG.8DF, hvilket betyder: Engelsk sprog (B), Kinesisk, orientalsk(R)(højest uklart ud fra artiklen hvad dette R egentlig henviser til!). Der er tale om del af en serie (1C), handlingen udspiller sig i Afrika(5R) og Spanien, Portugal(5G), emnet har at gøre med familie og hjem (8DF).

Et lignende facetteret system - dog uden relation til Walker - er opbygget i relation til en specialsamling af Dickens-litteratur ved Dickens House i London. Systemet beskrives af Kevin Harris (1987).

Trods de gode intentioner er informationsværdien i Walkers system skuffende. En højere informationsværdi synes først opnåelig i et multifacetteret system, når man opgiver en egentlig klassemærkenotation og lægger vægten på en repræsentation af dokumentet via emneord og en systematisk og fylldig annotation. Det sker i Annelise Mark Pejtersens system, AMP (hvilket ud over at være hendes initialer betyder Analysis and Mediation of Publications), der danner grundlag for Romandatabasen Boghuset. Mark Pejtersens system adskiller sig fra alle tidligere forsøg ved, at det ikke kan anvendes til hyldeopstilling og ved, at det ikke anvender klassemærker. Mens Ambrose Ransleys forslag til "bag-i-bog" indeksering af **The Scarlet Letter** er det mest systematiske og omfattende forsøg på en indeksering af en roman på dokumentplan, så er Mark Pejtersens system det mest systematiske og omfattende forsøg på at opbygge et skønlitterært klassifikations- og indekseringssystem til brug for offentlige bibliotekers samlinger af skønlitteratur. Systemet er baseret på, at brugerne anvender den elektroniske database i deres "græsning" og litteratursøgning, og basen er derfor opbygget med et brugervenligt, ikonbaseret interface.

Med Mark Pejtersens system står vi tilsyneladende med det multifacetterede system, som jeg i artiklen her har argumenteret for. Med vægten på annotationen og med forfinelsen af informationerne står vi

desuden med et system, der måske slet ikke er et klassifikationssystem i klassisk forstand. I hvert fald er det blevet hævdet, at systemet mindre er et indekserings- og klassifikationssystem end et redskab for at skrive annotationer (38). Imidlertid viser undersøgelser, at Boghuset fungerer til brugernes tilfredshed, og systemet er blevet rost for at være meget brugervenligt. Systemet er blevet verdenskendt, *fordi* det bygger på systematiske brugerundersøgelser, *fordi* det er grundlagt på omhyggelige teoretiske overvejelser, der tager hensyn til såvel brugerkrav som det skønlitterære domænes multidimensionale særtræk, *fordi* det har udmøntet sig i praksis i en ret omfattende pilot-database og *fordi* denne har vist sig særdeles brugervenlig. At systemet har bevæget sig bort fra klassisk klassifikationsteori kan bl.a. tillægges de muligheder et elektronisk søgesystem i dag åbner for. I næste afsnit vil jeg kort komme ind på, at med hypertext-baserede databaser på www vil søge- og informationsmulighederne fjerne os endnu mere fra de klassiske systemer, men med langt større muligheder for differentierede og brugerbestemte informationer. Måske er Boghuset kommet i klemme i den sammenhæng. Under alle omstændigheder synes tiden forpasset til, at systemet kan vinde nogen udbredelse.

Jeg skal ikke her beskrive Mark Pejtersens system. Det er gjort både systematisk og i oversigtsform andre steder, først og fremmest i Pejtersen et al. (1995). Jeg vil dog kort omtale nogle problemstillinger, som jeg tidligere har været inde på i artiklen. Mark Pejtersens udgangspunkt var hendes egne undersøgelser fra 1970'erne, der dokumenterede, at lånere ønskede romaner *om* et emne. Hun ønskede derfor at udvikle et søge- og formidlings-system, der tog udgangspunkt i dette behov. Det blev til romandatabasen Boghuset, som er forbedret i flere omgange, og som stadig giver anledning til teoretisk udvikling i "Boghus-projektet". Selve prøve-databasens beholdning er ikke specielt spændende litteratur, ligesom ikke alle de teoretiske muligheder er udnyttet i praksis. Men i princippet kan man jo inddatere alle typer af litteratur, ligesom det er muligt at dyrke alle relevante aspek-

ter og facetter af en roman. En af de helt store muligheder er at give brugeren lejlighed til at søge en bog "der ligner" én hun kender i forvejen. Netop dette forudsætter, at man har tildelt romanerne emneord og annotationer, som dækker fortællemåden, stilen, de formstrukturelle forhold lige så meget som indhold. Kun da har man fået dækket hvilken slags roman, der er tale om.

Både i teorien og i praksis kan man dog stadig se, at grundtanken bag dette system for 'subject access' ligger i forestillingen om litteraturens 'aboutness'. I det multidimensionale system er der fire dimensioner:

1. Emnet ('subject matter'). Det emnemæssige, stoflige indhold. Hvad fortællingen er *om*, inklusiv handling, begivenheder, psykologiske og sociale beskrivelser.
2. Tid og sted ('frame', 'setting'). Sted er både geografisk og miljømæssigt.
3. Forfatterhensigt / forfatterdimension ('Author's intention', 'author's dimension', 'author's paradigm'). Hermed menes tematiske forhold, forstået som forfatterens holdning til emnet og forfatterens hensigt med fortællingen (følelsesmæssigt og kognitivt)
4. Tilgængelighed ('Accessibility'). Primært forstået i relation til romanens læsbarhed, dens grad af "vanskelighed". Litterær form nævnes herunder.

Det stoflige emne, tid og sted er fremhævet, set i relation til formmæssige og fortællemæssige forhold, romanens *hvordan*. Tema 'skjuler' sig under forfatterhensigt, en uheldig betegnelse. Hvad kan vi vide om forfatterhensigten? Min nykritiske lærer i tekstanalyse på universitetet blev stærkt ironisk, når vi anvendte dette begreb. Om vi da havde særlige telepatiske evner eller telefonforbindelse til afdøde?

I den seneste (engelske) udgave af teorien betoner Pejtersen under denne dimension aspekter som 'cognition' og 'information', hvorved opmærksomheden rykkes endnu længere væk fra det domæne-

specifikke, litterære dokument. Men det fremgår også, at dimensionen dækker litterært *tema* i egentlig forstand. Det burde fremhæves og placeres som den tematiske analyse af dokumentet. Yderligere ligger der i dimensionen 'forfatterhensigt' en række forhold, som i denne artikel er betegnet som *hvordan*-facetten eller som det litteraturhistoriske aspekt. I den nyeste, engelske gennemskrivning af teorien hedder det, at indekseringen burde inkludere :

"...author's literary affiliation, critical and artistic trends, literary history schools, writing style, topics, life worlds etc." (39)

Som eksempler nævnes: naturalisme, romantik, modernistisk synspunkt, inspireret af græsk mytologi. Boghusprojektet har efterhånden placeret så meget under 'forfatterhensigt', at det må være må tide at opgive denne aspektparaply og stille aspekterne op i en overskuelig systematik, der mere tager hensyn til det skønlitterære domæne.

Meget tidligt lod DBC-Basis (dengang i Bibliotekscentralens regi) sig inspirere af Mark Pejtersens system, og vi fik i 1982 som et af få lande indarbejdet skønlitterære emneord (de første år kaldet 'genre') i den nationalbibliografiske database. Som demonstreret tidligere i artiklen desværre stærkt fokuseret på de to første dimensioner i AMP-systemet. I de senere år tyder meget imidlertid på, at *hvordan*-facetten har fået stadigt større opmærksomhed i udarbejdelsen af noter til de skønlitterære poster.

Dokumentbundet indeksering og/eller hypertextbaseret dokumentinformation

I det foregående er der argumenteret for en forfinelse og uddybning af dokumentklassifikationen og -indekseringen i forbindelse med skønlitteratur. Det er sket ud fra den antagelse, at brugerne af skønlitteratur har krav på korrekte og relevante informationer om det skønlitterære dokument ved søgning og relevansbedømmelse af litteratur, og at kun en større integrering af det der her med en

enkeltbetegnelse kaldes *hvordan*-facetten (samt i mindre grad det litteraturhistoriske aspekt) tilgodeiser det skønlitterære domænes natur.

De nyeste informationsteknologiske muligheder for hypertextbaserede databaser på www skaber imidlertid samtidig nye muligheder for 'access' til skønlitteraturen. Specielt med hensyn til relevansbedømmelse af det skønlitterære dokument opstår der nye muligheder.

Som det ses - bl.a. i teorien om Boghuset - åbner den uddybede indeksering i et multifacetteret system op for, at indekseringen udvikler sig til et helt lille opslag i en litterær håndbog. Man vil f.eks. kunne se, at en roman er et eksempel på 'fantastisk litteratur', i 'modernistisk tradition', 'under inspiration af latinamerikansk litteratur', med 'intertekstuelle referencer til Borges' o.l., indarbejdet i annotationer, der er nyttige både i en litteratursøgningsproces og som 'yderligere oplysning' i en relevansbedømmelse. Man kan i øvrigt forestille sig en uddybning af den praksis, der allerede findes flere steder, nemlig at påklistre informationen bogeksemplarerne under indbinding eller plastring. Så bliver informationen også tilgængelig under hyldegræsningen.

I hypertextbaserede databaser på www vil muligheden for at få yderligere oplysninger om dokumentet vokse betydeligt. Man kan forestille sig en henvisning fra posten i basen til en 'forfatterside', hvor forfatterskabet og dets produktion kort er præsenteret og karakteriseret. Forfattersiden skal selvfølgelig løbende opdateres. Man kan desuden benytte sig af allerede eksisterende informationer og hjemmesider på internettet, hvor informationer på dansk og om dansk skønlitterært materiale ganske vist ikke i øjeblikket er imponerende. En 'forfatterside' vil have den fordel, at den på 'normaldansk' vil kunne give samlede oplysninger om, hvilken type forfatterskab, der er tale om, hvor forfatterskabet er placeret i den litterære institution eller litteraturhistorisk, og hvordan det pågældende dokument er placeret i forfatterskabet. Desuden en kort karakteristik af dokumentet, evt. via korte

anmeldercitater. Forfattersiden kan desuden indeholde yderligere henvisninger til uddybning af informationerne, evt. henvisninger til hele anmeldelser som man ser det nogle steder på nettet. F.eks. har det norske dagblad Aftenposten i tilknytning til deres hjemmeside en faktaservice, hvor der er indlagt anmeldelser af norske forfattere.

Mulighederne ligger allerede i kim for det danske materiales vedkommende, f.eks. har **Litteraturmagasinet Standart** en hjemmeside, hvorfra det er muligt at finde anmeldelser i bladet af danske og udenlandske romaner. En anden mulighed er et link til "**Nyere dansk litteratur** - en præsentation af nyere danske forfattere. Et www-projekt i samarbejde mellem Dansk Forfatterforening og Det kgl. Bibliotek"(40). Her finder man korte præsentationer af en række nyere danske forfattere samt små citater fra deres bøger. Det ville jo være en fremragende mulighed, hvis bibliotekaren eller slutbrugeren ved et enkelt klik kunne føres fra databasens post med Englands roman *Itu* til Det kgl. Biblioteks side **Nyere dansk litteratur** med dens korte præsentation af Englands forfatterskab. En sidegevinst vil uden tvivl være, at udlånsbibliotekarerne med disse muligheder vil opnå en hurtig opkvalificering med hensyn til viden om nyt eller mindre kendt materiale.

Det er sikkert kun et spørgsmål om kort tid, før sådanne muligheder er realiseret. DBC arbejder allerede med forskellige realiseringsmuligheder, hvilket man kan overbevise sig om ved et kig på DBC's homepage, hvor det også fremgår, at en webudgave af DBC's forfatterportrætter indgår i planerne. Da DanBib-basen allerede eksisterer med en web-grænseflade er næste skridt ikke så stort., selvom det sikkert viser sig, at der kræves noget arbejde med at præsentere informationerne elektronisk på skærmen.

Udviklingen af klassifikation og indeksering af skønlitteratur har traditionelt taget udgangspunkt i en utilfredshed med forfatter- og titeltilgangen som eneste mulighed. Forsøgene på at råde bod herpå er gået fra éndimensionale klassifikationssystemer til

multifacetterede systemer, hvor Boghuset er det mest avancerede. En multifacetteret indeksering vil også fremover være nødvendig og nyttig i litteratursøgnings- og formidlingssammenhæng, mens udviklingen af hypertextbaserede databaser på www vil udbygge mulighederne for at sætte brugerne i stand til at relevansbedømme dokumenterne. Brugerens mulighed for straks med et enkelt klik at bevæge sig videre til en forfatterside, et litteraturleksikon, litteratursider på nettet m.v. bliver et nyttigt instrument i forbindelse med oplysning om skønlitteraturen. Litteraturformidling i mere end én forstand.

Noter

1. MacEwan, Andrew (1997).
2. **Guidelines on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, etc. Final Report of the Subcommittee on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, etc. Presented June 1989 to the RTSD Subject Analysis Committee** (1990). Se også Susan Hayes (1992) for anvendelse af disse 'guidelines'.
3. Patrick Wilson og Nick Robinson. (1990)
4. Ibid. S. 38
5. I Shatfords fortolkning er det præ-ikonografiske niveau lig med det denotative niveau; i analysen er det beskrivelses-niveauet: man iagttager, at billedet er *af* et eller andet (billedets motiv). På det ikonografiske niveau iagttager man, at billedet er 'about' noget. Dette er et højere, generaliserende, tematisk niveau (hvor man i billedikonografien samtidig indtager en historisk, ikonografisk viden). På det ikonologiske niveau ser man billedet som et symptom på en periode eller en helt kultur. En gennemgang af Panofskys analysemodel finder man i Søren Kjørup (1983) eller i Panofsky (1972).
6. Annelise Mark Pejtersen (1975).
7. Clare Beghtol (1994), s. 128, fodnote 11.
8. Susan Hayes (1992), s. 445.

9. *ibid.*
10. Det drejer sig om bogen **E.M. Forster**. New York: New Directions, 1964.
11. *ibid.* Hayes citerer Trilling og henviser til hans **E. M. Forster**, s. 118
12. *ibid.*
13. Ambrose Ransley (1987), Part One, s. 47.
14. *ibid.*
15. *ibid.* s. 50
16. *ibid.* s. 53
17. Clare Beghtol (1994), s. 146-147
18. Morten Nøjgaard (1993) s. 24
19. *ibid.* s.30
20. Roland Barthes (1993). Barthes' bog **S/Z**, som jeg læser i engelsk oversættelse, udkom på fransk i 1973. Den indeholder centrale aspekter af Barthes' litteraturteori, demonstreret gennem en minutøs linje for linje læsning af Honoré de Balzacs fortælling *Sarrasine*. Barthes vil på den måde vise, hvordan læseprocessen undervejs skaber et væld, et netværk af betydninger. **S/Z** betragtes som et af poststrukturalismens hovedværker. En anden central skikkelse er Umberto Eco.
21. Udtrykket er den tyske receptionsteoretiker Wolfgang Iser's ('Unbestimmtheitsstellen'). For receptionsteorien henvises til **Værk og læser** (1981). De sidste 15-18 års interesse for læseren og receptionsprocessen afspejler sig også i den amerikanske Reader-Response-Criticism. Se her **Reader-Response-Criticism. From Formalism to Post-Structuralism** (1980)
22. Henrik Wivels anmeldelse i **Berlingske Tidende** 1995-01-04.
23. May Schacks anmeldelse i **Politiken** 1994-11-28
24. Marie Tetzlaffs anmeldelse i **Politiken** 1996-11-15
25. Søren Schous anmeldelse i **Weekendavisen** 1996-11-29.
26. Erik Skyum-Nielsens anmeldelse i **Information** 1996-11-16
27. Peter Brooks (1984) har givet en inciterende beskrivelse, af hvad fortællinger betyder i vores liv.
28. Merete Høeberg Nielsen og Tina Henneberg Zoega (1997), bind 1 s. 68. Se også Høeberg Nielsen og Zoegas artikel i dette nummer af Biblioteksarbejde.
29. Høeberg Nielsen og Zoega (1997), bind 1 s. 86.
30. *ibid.* s. 87.
31. Hans Andersens anmeldelse i **Jyllands-posten** 1994-11-15.
32. Annelise Mark Pejtersen et al. (1995) s. 24 ff.
33. Der henvises til Baker og Shephard (1987)
34. De fleste artikler om klassifikation af skønlitteratur ridser som jeg Haigh, Walker og andre ældre hovednavne op i en historisk oversigt. Der henvises til f.eks. Gregg Sapp (1986), Ingwersen og Wormell (1990)(specielt kap. 6. Formidling af kulturelle, litterære værdier), Pejtersen et al. (1995).
35. Walker (1958) s. 22-23.
36. *ibid.* s. 23
37. *ibid.*
38. Hævdet af bl.a. Clare Beghtol ifølge Hayes (1992).
39. Annelise Mark Pejtersen et al. (1995) s. 27.
40. Disse *www*-sider og andre vedrørende litteraturinformation kan man f.eks. få adgang til via *www*-siden **Nielsen Litteratur Information**. - <http://www.db.dk/dbaa/aal/hjn/littinfo.htm>

Litteratur

Baker, Sharon L. og Gay W. Shepherd (1987). *Fiction Classification Schemes: The Principles behind Them and Their Success*. I: **RQ** 27:245-251.

Beghtol, Clare (1994). **The Classification of Fiction. The Development of a System Based on Theoretical Principles**. Metuchen, N.J.: The Scarecrow Press.

Beghtol, Clare (1995). *Domain Analysis, Literary Warrant, and Consensus: The Case of Fiction Studies*. I: **Journal of The American Society for Information Science**. 46(1):30-44.

Brooks, Peter (1984). **Reading for the Plot. Design and Intention in Narrative.** New York: Knopf.

Eco, Umberto (1979). **The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts.** Bloomington: Indiana University Press.

Eco, Umberto (1990). **The Limits of Interpretation.** Bloomington: Indiana University Press.

Englund, Christina (1994). **Itu. Roman.** København: Gyldendal.

Guidelines on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, etc. Final Report of the Subcommittee on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, etc. Presented June 1989 to the RTSD Subject Analysis Committee (1990). Chicago: American Library Association.

Harris, Kevin (1987). *A Faceted Classification for Special Literature Collections: The Dickens House Classification.* I: **International Library Review** 19:335-344.

Hayes, Susan (1992). *Enhanced Catalog Access to Fiction: A Preliminary Study.* I: **Library Resources & Technical Services** 36(4):441-459.

Ingwersen, Peter og Irene Wormell (1990). **Informationsformidling i teori og praksis.** Kbh.: Munksgaard.

MacEwan, Andrew (1997). *Where do you keep the dystopias?.* I: **The Library Association Record** 99(1):40-41.

Nielsen, Hans Jørn (in press). *The Nature of Fiction and its Significance for Classification and Indexing.* I: **Fiction, OPACS, Networks** - Proceedings of the 1st Research Seminar on Electronic Access to Fiction, Multicultural Knowledge, and Communication of Culture via Networks / edited by Hanne Albrechtsen & Clare Beghtol. - Royal School of Librarianship.

Nielsen, Hans Jørn (in press). *The Nature of Fiction and its Significance for Classification and Indexing.* I: **Information Services & Use** 9 (1997) 1-11.

Nielsen **Litteratur Information.** - <http://www.db.dk/dbaa/aal/hjn/littinfo.htm>

Nielsen, Merete Høeberg & Tina Henneberg Zoega (1997): **Indekseringsstrategi for skønlitteratur udarbejdet på baggrund af en brugerundersøgelse** Bind 1-3. Hovedopgave. - Danmarks Biblioteksskole Aalborgafdelingen.

Nøjgaard, Morten (1993). **Det litterære værk: tekstanalysens grundbegreber.** [Odense] : Odense Universitetsforlag.

Pejtersen, Annelise Mark (1975). **Låneren og skønlitteraturen. En undersøgelse af lånernes formuleringer og opstilling af en litteratursøgningsmodel.** Danmarks Biblioteksskole.

Pejtersen, Annelise Mark (1995), Hanne Albrechtsen, Lena Lundgren, Ringa Sandelin and Riitta Valtonen. **Subject Access to Scandinavian Fiction Literature: Indexing Methods and OPAC Development.** The Royal School of Librarianship / The Scandinavian Book House Project.

Ransley, Ambrose (1987). *Towards a Fiction Index.* In: **Australian Library Journal**, February 1987 (Part1) and May 1987 (Part 2).

Reader-Response Criticism. From Formalism to Post-Structuralism (1980). Ed.: Jane P. Tompkins. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Sapp, Gregg (1986). *The Levels of Access: Subject Approaches to Fiction.* I: **RQ** 25:488-497.

Shatford, Sara (1986). *Analyzing the Subject of a Picture: A Theoretical Approach.* In: **Cataloging and Classification Quarterly**, Spring 1986.

Værk og læser. En antologi om receptionsforskning (1981) /Red. Michel Olsen og Gunver Kelstrup. [Kbh.] : [Borgen].

Walker, R.S. (1958). *Problem Child. Some Observations on Fiction, with a Sketch of a New System*

og Classification. I: **The Librarian and Book World** 47, no.2:21-28.

Wilson, Patrick og Nick Robinson. (1990). *Form Subdivisions and Genre*. I: **Library Resources & Technical Services** 34(1):36-43.